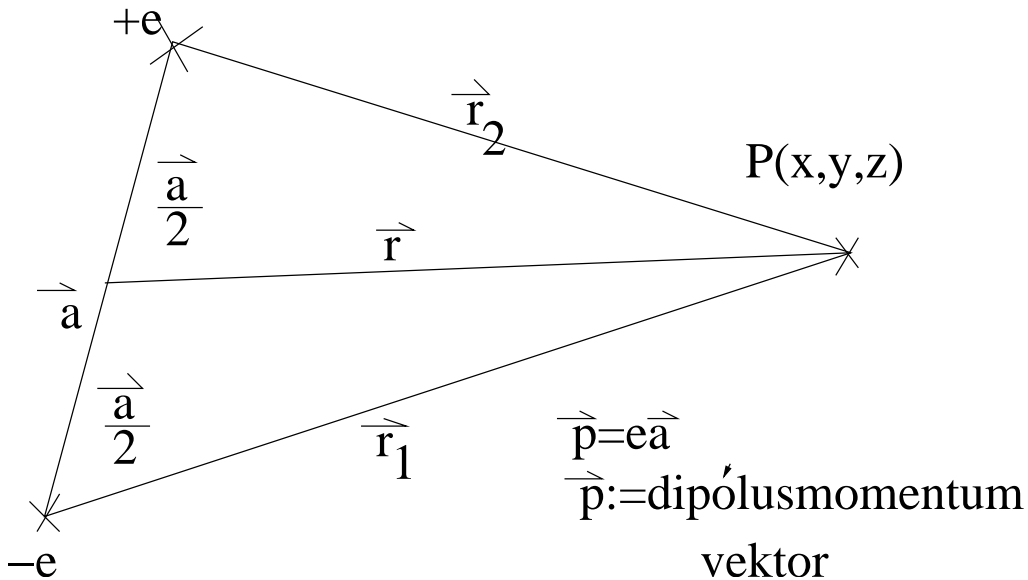

ELEKTRODINAMIKA

(7. Előadás)

Dipólus elektrosztatikus tere

Határozzuk meg a $\vec{p}$ dipólusmomentumú rendszer elektrosztatikus terét a dipóltól távoli P pontban.

A tér potenciálja két pontszerű töltés potenciáljának összegeként írható fel:

$$\phi(P) = \frac{e}{4\pi\epsilon_0} \left(\frac{1}{r_2} - \frac{1}{r_1} \right) = \frac{1}{4\pi} \frac{e(r_1 - r_2)}{\epsilon_0 r_1 r_2}.$$

$r_1 :=$ a negatív töltés távolsága a P ponttól,

$r_2 :=$ a pozitív töltés távolsága a P ponttól,

$$\vec{r}_1 = \vec{r} + \frac{\vec{a}}{2}, \quad \vec{r}_2 = \vec{r} - \frac{\vec{a}}{2}.$$

Ezek négyzetreemelésével kapjuk:

$$r_1^2 = r^2 + (\vec{r}, \vec{a}) + \frac{a^2}{4}, \quad r_2^2 = r^2 - (\vec{r}, \vec{a}) + \frac{a^2}{4}.$$

Ha a P pont messze van a dipólustól, vagy a két töltés igen közel van egymáshoz, akkor az a^2 -es tagok elhanyagolhatók a többi mellett. Ebben a közelítés-

ben írható:

$$r_1^2 = r^2 + (\vec{r}, \vec{a}), \quad r_2^2 = r^2 - (\vec{r}, \vec{a}),$$

$$r_1^2 - r_2^2 = (r_1 - r_2)(r_1 + r_2) = 2(\vec{r}, \vec{a}),$$

$$r_1 - r_2 = \frac{2(\vec{r}, \vec{a})}{(r_1 + r_2)}.$$

Ezt a kifejezést a $\phi(P)$ potenciál kifejezésébe beírva:

$$\phi(P) = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \frac{e}{r_1 r_2} \cdot \frac{2}{(r_1 + r_2)} (\vec{r}, \vec{a}) = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \frac{2}{r_1 r_2 (r_1 + r_2)} (\vec{p}, \vec{r}).$$

Vegyük figyelembe, hogy a kicsi az r_1 -hez és r_2 -höz képest. Ekkor $r_1 + r_2 \approx 2r$,

$r_1 \cdot r_2 \approx r^2$. A dipólus sztatikus terének potenciálja az alkalmazott közelítésben tehát:

$$\phi(P) = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \frac{(\vec{p}, \vec{r}')}{r^3}. \quad *$$

A felhasznált közelítésünk annál inkább érvényes, minél közelebb van a két töltés egymáshoz, vagyis minél kisebb az $\vec{a}$ távolság. Ha a pontszerű dipólus határesetére térünk át, * a potenciál pontos kifejezését adja. * átírható a következő alakba is:

$$\phi(P) = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} (\vec{p}, \text{grad} \frac{1}{r}),$$

ahol a gradiens művelet a dipólus koordinátái szerinti deriváltakat tartalmazza.

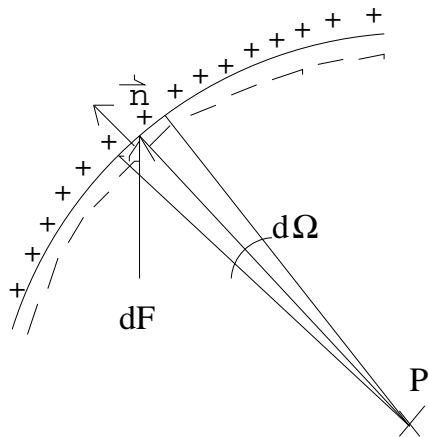
Ezen kifejezésből a térerősség a következő:

$$\vec{E} = -\text{grad}\phi,$$

$$\vec{E} = -\frac{1}{4\pi\epsilon_0} \text{grad} \frac{(\vec{p}, \vec{r})}{r^3} = \left(\frac{3(\vec{p}, \vec{r})\vec{r}}{r^5} - \frac{\vec{p}}{r^3} \right) \frac{1}{4\pi\epsilon_0}.$$

Pontszerű dipólus elektromos terének $\vec{E}$ térerőssége a dipólustól mért távolság harmadik hatványával fordítottan arányos. A dipólus terének tehát erősebb szingularitása van, mint a ponttöltés terének.

Kettősréteg

Folytonos felületi dipóluseloszlás

Az elemi dipólusok momentumának iránya a negatív töltésű oldaltól a pozitív felé mutató felületi normális irányával egyezik meg.

A dipóluseloszlás jellemzésére a felületi dipólmomentum-sűrűséget használjuk:

$$\vec{v} = \lim_{\Delta F \rightarrow 0} \frac{\Delta \vec{p}}{\Delta F}.$$

Feladat: A kettősréteg elektrosztatikus terének meghatározása;

$$\Delta \vec{p} = \vec{\nu} dF.$$

A kettősréteget $\Delta \vec{p} = \vec{\nu} \Delta F$ momentumú elemi dipólusok felületi eloszlásaként fogjuk fel. A tér potenciálja ezen elemi dipólusok potenciáljának összegével állítható elő:

$$\phi(P) = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \sum (\Delta \vec{p}, \text{grad} \frac{1}{r}) = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \sum (\vec{\nu}, \text{grad} \frac{1}{r}) \Delta F,$$

⇓

$$\phi(P) = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \int_F (\vec{\nu}, \text{grad} \frac{1}{r}) dF,$$

(a gradiens képzés a felületi pontok kordinátái szerint értendő)

$$\text{grad} \frac{1}{r} = -\frac{1}{r^2} \cdot \frac{\vec{r}}{r},$$

$\frac{\vec{r}}{r} :=$ a P ponttól a felületi pont felé mutató egységvektor. Írjuk a dipólusmomentum sűrűségét a következő alakba:

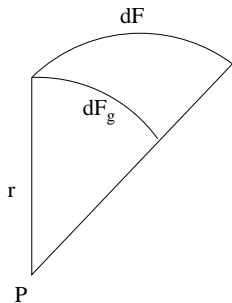
$$\vec{\nu} = \nu \vec{n}.$$

Ezzel a potenciál:

$$\phi(P) = -\frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int \frac{\nu}{r^2} (\vec{n}, \frac{\vec{r}}{r}) dF = -\frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int \nu \cos(n, r) \frac{dF}{r^2}.$$

{Itt $\cos(n, r)$ az $\vec{n}$ és $\frac{\vec{r}}{r}$ egységvektorok által bezárt szög koszinusza.}

Az értelmezésből következik, hogy $\cos(n, r)$ akkor pozitív, ha a P pont a negatív bevonatú oldalon van, és negatív a másikon.

$$dF |\cos(n, r)| = dF_g$$

Az r sugarú gömbfelület dF felület-eleme r^2 -szerese annak a $d\Omega$ térszög-nek, amely alatt a dF_g , illetve dF_g a P pontból látszik:

$$dF_g = r^2 d\Omega.$$

1. Legyen P a negatív bevonatú oldalon. Ekkor $\cos(n, r) > 0 \Rightarrow dF \cos(n, r) = r^2 d\Omega \Rightarrow$

$$\phi(P_-) = \frac{-1}{\epsilon_0 4\pi} \int \nu \cdot d\Omega.$$

2. Legyen P a pozitív bevonatú oldalon. Ekkor $\cos(n, r) < 0 \Rightarrow dF \cos(n, r) = -r^2 d\Omega \Rightarrow$

$$\phi(P_+) = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int \nu d\Omega.$$

$d\Omega$ -nak előjelet tulajdonítva: $d\Omega$ pozitív (+), ha P a pozitív bevonatú oldalon van, és $d\Omega$ negatív (-), ha P a negatív bevonatú oldalon van.

Kettősréteg potenciálja: $\phi(P) = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int \nu \cdot d\Omega$.

Homogén kettősréteg potenciálja: $\phi(P) = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int \nu \cdot d\Omega = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \nu \Omega$.

Homogén, zárt kettősréteg potenciálja $\forall$ külső pontban 0, a belső pontokban pedig értéke állandó, ennek értéke $\pm \frac{\nu}{\epsilon_0}$ asszerint, hogy a pozitív vagy pedig a negatív bevonatú oldal van belül.

Térfogati dipóluselozlás (elektrétek) elektrosztatikus tere

Tételezzük fel, hogy a tér V térfogatát olyan anyag tölti ki, amelyekben az elemi dipólusok folytonosan oszlanak el. Az állandó térfogati dipóluselozlással rendelkező testeket elektréteknek nevezzük. A térfogati dipóluselozlás jellemzésére a

$$\vec{P}(\vec{r}, t) = \lim_{\Delta V \rightarrow 0} \frac{\Delta \vec{p}}{\Delta V}$$

egyenlettel definiált $\vec{P}(\vec{r})$ dipólusmomentum sűrűséget használjuk. Az általa

keltett sztatikus tér potenciálját elemi dipólusok potenciáljának összegeként állítjuk elő, majd a folytonos eloszlás határesetére áttérve, ez az összeg térfogati integrálba megy át. A keresett potenciál a következő:

$$\phi = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_V (\vec{P}, \text{grad} \frac{1}{r}) dV.$$

Felhasználva a $\text{div}(\vec{P} \cdot \frac{1}{r}) = \frac{1}{r} \text{div} \vec{P} + (\vec{P}, \text{grad} \frac{1}{r})$ azonosságot:

↓

$$\phi = -\frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_V \frac{\text{div} \vec{P}}{r} dV + \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_V \text{div}(\vec{P} \frac{1}{r}) dV,$$

↓ (Gauss-tétel)

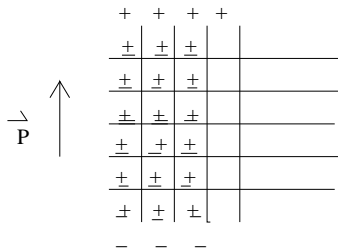
$$\phi = -\frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_V \frac{\text{div} \vec{P}}{r} dV + \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_F \frac{P_n}{r} dF.$$

Bevezetve a $\rho_p = -\operatorname{div}\vec{P}$ és $\eta_p = P_n$ mennyiségeket,

a ϕ potenciál olyan alakra hozható, mint a ρ_p térfogati és η_p felületi sűrűségű töltéseloszlás potenciálja:

$$\phi = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_V \frac{\rho_p}{r} dV + \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_F \frac{\eta_p}{r} dF.$$

A térfogati dipólmomentum sűrűség eloszlással tehát ekvivalens a $\rho_p = -\operatorname{div}\vec{P}$ sűrűségű térfogati, és az $\eta_p = P_n$ sűrűségű felületi töltéseloszlás. A ρ_p , η_p sűrűségeket polarizációs töltéssűrűségeknek nevezzük. Ha $\vec{P}$ az anyag belsejében állandó $\Rightarrow$ homogén a dipóluseloszlás $\Rightarrow \operatorname{div}\vec{P} = -\rho_p = 0$.

Homogén dipóluselozslású anyag belsejében minden elemi térfogatban ugyanannyi pozitív töltés van, mint negatív. Az egymáshoz szabályosan illeszkedő elemi dipólusok + és - pólusai kompenzálják egymást. A felület mentén marad csak kompenzálatlan pólus, és ezért a felületnek van töltése.

A korábbiakban a Green-tétel felhasználásával elvégzett bizonyítás alapján nyilvánvaló, hogy az elektrétek potenciáljára teljesül, hogy:

$$\Delta\phi = \frac{\text{div}\vec{P}}{\epsilon_0},$$

$$\vec{E} = -\text{grad}\phi,$$

↓

$$\text{div}\epsilon_0\vec{E} = -\text{div}\vec{P}.$$

$\vec{E}$ az elektréteken kívül divergenciamentes, azon belül pedig forrásai vannak ott, ahol $\text{div} \vec{P} \neq 0$,

$$\text{div}(\epsilon_0 \vec{E} + \vec{P}) = 0,$$

$$\Downarrow \text{(2.ME)} \quad \text{div} \vec{D} = 0,$$

$$\vec{D} = \epsilon_0 \vec{E} + \vec{P} = \epsilon_0 \vec{E} + \vec{P}.$$

Az elektréteken kívül $\vec{P} = 0$, ezért $\vec{D} = \epsilon_0 \vec{E}$.

Elektrosztatikus tér szigetelőkben. Dielektrikumok

Ha vákuumban vagyunk: $\vec{D} = \epsilon_0 \vec{E}$.

Ha valamilyen közegben vagyunk: $\vec{D} = \epsilon_0 \epsilon_r \vec{E}$.

A közegnek igen lényeges szerepe van az elektromos tér kialakításában. Mostantól a szigetelőanyagok, az úgynevezett dielektrikumok elektromos teret befolyásoló hatását vizsgáljuk.

Izotróp közeg: ϵ_r skalár.

Homogén, izotróp közeg: ϵ_r állandó.

Általános esetben ϵ_r függhet a helytől és az anyag sűrűségétől is.

Sztatikus tér esetén mind az $\vec{E}$, mind pedig a $\vec{D}$ vektor a helynek függvénye:

$\vec{D} = \vec{D}(x, y, z)$, $\vec{E} = \vec{E}(x, y, z)$. Homogén szigetelők esetén ϵ_r állandó, inhomogén szigetelőknél pedig ϵ_r is a hely függvénye.

Az elektrosztatikus tér alapegyenletei dielektrikumokban

1. $rot \vec{E} = 0$,

2. $div \vec{D} = \rho$,

3. $\vec{D} = \epsilon_0 \epsilon_r \vec{E}$, $\rho(\vec{r}, t) \Rightarrow \vec{E}(\vec{r}) \Rightarrow \vec{D}(\vec{r})$,

4. $D_{n_2} - D_{n_1} = \eta$,

5. $E_{t_2} - E_{t_1} = 0$.

1.-ből következik:

$$\vec{E} = -\text{grad}\phi.$$

Behelyettesítve 2.-be:

$$-\text{div}\epsilon_0\epsilon_r\text{grad}\phi = \rho.$$

Ha a közeg homogén ($\epsilon_r = \text{áll.}$), akkor

$$-\Delta\phi = \frac{\rho}{\epsilon_0\epsilon_r}.$$

Ez a Poisson-egyenlet.

A 4. és 5. határfeltételi egyenletek kifejezhetők a ϕ potenciál segítségével. A két közeg dielektromos együtthatóját ϵ_1 és ϵ_2 -vel jelölve, a 3. egyenletet

figyelembe véve a következő adódik:

$$\epsilon_2(\text{grad } \phi)_{n_2} - \epsilon_1(\text{grad } \phi)_{n_1} = -\eta,$$

$$(\text{grad } \phi)_{t_2} - (\text{grad } \phi)_{t_1} = 0.$$

A Poisson-egyenlet megoldása a következőképpen írható:

$$\phi = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \int \frac{\rho}{\epsilon_r r} dV. \quad * *$$

Ha a szigetelőkben elektromosan töltött vezetők vannak, az általuk keltett sztatikus tér potenciálja a korábbi megoldások mintájára a következő:

$$\phi = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \int \frac{\eta}{\epsilon_r r} dF. \quad * * *$$

Ismert ρ , illetve η töltéssűrűségek esetén a sztatikus tér potenciálját a ** és *** egyenletek segítségével határozhatjuk meg.

Vezetők esetén η általában nem adható meg egyszerű függvény segítségével. Ilyenkor a vákuumbeli esethez hasonlóan járunk el szigetelők esetében is. A keresett ϕ potenciálnak a vezetőkön kívül ki kell elégítenie a

$$\Delta\phi = 0$$

egyenletet, és a következő feltételeket:

- ϕ a vezetők felületén (és azok belsejében) állandó;
- az $(\epsilon_0\epsilon_r\text{grad}\phi)_n$ -nek a vezető felületére vett integrálja a vezető összes töltésének (-1) szeresével egyenlő:

$$\oint_F \epsilon_0\epsilon_r(\text{grad}\phi)_n dF = -e.$$

A homogén szigetelőben elhelyezett e pontszerű töltés elektrosztatikus térének potenciálja a tér x, y, z koordinátájú P pontában:

$$\phi(P) = \frac{1}{4\pi \epsilon_0 \epsilon_r} \frac{e}{r},$$

ahol $r = \sqrt{(x - x_0)^2 + (y - y_0)^2 + (z - z_0)^2}$,

a P potenciálpont és az x_0, y_0, z_0 koordinátájú töltés közötti távolság.

A térerősség $\vec{E} = -grad \phi$ alapján számítható:

$$\vec{E} = -grad \phi = \frac{e}{4\pi \epsilon_0 \epsilon_r r^2} \cdot \frac{\vec{r}}{r}.$$

Itt $\frac{\vec{r}}{r}$ a ponttöltéstől a P pont felé mutató egységvektor. A tér gömbszimmetrikus és sugárirányú. Erőssége a vákuumbeli értékének ϵ_r - ed része.

Két töltés között fellépő Coulomb erő is ϵ_r -ed része a vákuumbelinek

$$\left| \vec{F} \right| = \frac{1}{\epsilon_0 \epsilon_r 4\pi} \frac{e_1 e_2}{r^2}.$$

A dielektrikum polarizációja

Homogén szigetelőekben a ρ és η sűrűségű töltéseloszlás által keltett tér erősege olyan, mintha azt ρ/ϵ_r , illetve η/ϵ_r sűrűségű töltéseloszlás keltette volna. Ahhoz, hogy a szigetelő szerepének mélyebb fizikai értelmét kiderítsük, a potenciál kifejezését átalakítjuk úgy, hogy az a vákuumbeli kifejezés és a szigetelőkre jellemző ϕ_d potenciál összege legyen. Tehát

$$\phi = \phi_0 + \phi_d.$$

Itt ϕ_0 a vákuumban érvényes potenciált jelenti. Egy V térfogatot homogén szigetelő tölt ki, amelyekben ρ sűrűségű térfogati töltéseloszlás és F felületű,

η sűrűséggel töltött vezető van elhelyezve. Ekkor:

$$\phi = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_V \frac{\rho}{\epsilon_r r} dV + \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_F \frac{\eta}{\epsilon_r r} dF.$$

A V térfogatot tekintjük olyan nagynak, hogy az azt határoló F' felületen kívül töltés már ne legyen. Ekkor azonos átalakítás után:

$$\phi = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_V \frac{\rho}{r} dV + \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_F \frac{\eta}{r} dF + \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{(1 - \epsilon_r)}{\epsilon_r} \left[\int_V \frac{\rho}{r} dV + \int_F \frac{\eta}{r} dF \right].$$

Ez a kifejezés az alábbi szerkezetű alakra hozható:

$$\phi = \phi_0 + \phi_d.$$

Itt $\epsilon_0 \epsilon_r$ kivihető az integrál jel elé, mert feltevésünk szerint a szigetelő homogén, tehát $\epsilon_0 \epsilon_r = konst.$ Az első két tag legyen ϕ_0 a vákuum esetén érvényes

potenciál:

$$\phi_0 = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \left\{ \int_V \frac{\rho}{r} dV + \int_F \frac{\eta}{r} dF \right\}.$$

A dielektrikum hatása a harmadik és negyedik tagban jelenik meg. Vagyis:

$$\phi_d = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \frac{(1 - \epsilon_r)}{\epsilon_r} \left[\int_V \frac{\rho}{r} + \int_F \frac{\eta}{r} dF \right].$$

Vákuum esetén ($\epsilon_r = 1$), és így $\phi_d = 0$.

Vizsgáljuk a ϕ_d -t. A vezető belsejében nincs elektromos tér. Tehát $D_{n_1} = 0$, ha n_1 a vezető belsejébe mutató normálist jelöli. Vagyis:

$$\rho = \operatorname{div} \vec{D} \quad ; \quad \eta = D_n.$$

Itt $\eta = D_n$ -nél elhagytuk a 2-es indexet, és D_n -en a vezető külső normálisa

irányába eső komponenst értjük. E kifejezések behelyettesítése után ϕ_d a következő alakot veszi fel:

$$\phi_d = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \frac{(1 - \epsilon_r)}{\epsilon_r} \left[\int_V \frac{\operatorname{div} \vec{\mathbf{D}}}{r} dV + \int_F \frac{D_n}{r} dF \right].$$

Felhasználva:

$$\operatorname{div} \left(\frac{1}{r} \vec{\mathbf{D}} \right) = \frac{1}{r} \operatorname{div} \vec{\mathbf{D}} + \left(\vec{\mathbf{D}}, \operatorname{grad} \frac{1}{r} \right),$$

$$\phi_d = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \frac{(1 - \epsilon_r)}{\epsilon_r} \left[\int_V \operatorname{div} \left(\frac{1}{r} \vec{\mathbf{D}} \right) dV - \int_V \left(\vec{\mathbf{D}}, \operatorname{grad} \frac{1}{r} \right) dV + \int_F \frac{D_n}{r} dF \right].$$

Gauss-tétel segítségével kapjuk:

$$\phi_d = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \frac{(1 - \epsilon_r)}{\epsilon_r} \left[\int_F \frac{D_n}{r} dF - \int_F \frac{D_n}{r} dF - \int_V \left(\vec{\mathbf{D}}, \operatorname{grad} \frac{1}{r} \right) + \int_F \frac{D_n}{r} dF \right].$$

Itt F' a V tartomány határoló felülete.

A második és a negyedik integrál kiejti egymást. Ezért ϕ_d a következő:

$$\phi_d = \frac{(\epsilon_r - 1)}{4\pi\epsilon_0\epsilon_r} \int_V (\vec{D}, \text{grad} \frac{1}{r}) dV - \frac{(\epsilon_r - 1)}{\epsilon_0\epsilon_r 4\pi} \int_{F'} \frac{D_n}{r} dF.$$

A V tartomány F' határfelületét toljuk ki a végtelenbe. Ez azt jelenti, hogy az egész végtelen teret az ϵ_r dielektromos állandójú homogén szigetelő tölti ki. Ekkor a 2. integrál értéke $\Rightarrow 0$. Ugyanis $F' \Rightarrow \infty$ esetén az integrandusz $1/r^3$ szerint tart zérushoz, a felületelem pedig r^2 szerint. Így az integrál értéke zérushoz tart. A ϕ_d potenciál tehát:

$$\phi_d = \frac{(\epsilon_r - 1)}{4\pi\epsilon_0\epsilon_r} \int_V (\vec{D}, \text{grad} \frac{1}{r}) dV.$$

A $\vec{D} = \epsilon_0\epsilon_r \vec{E}$ anyagi egyenlet figyelembevételével $\vec{D}$ -t fejezzük ki $\vec{E}$ segítségével:

$$\phi_d = \frac{(\epsilon_r - 1)}{4\pi} \int_V (\vec{E}, \text{grad} \frac{1}{r}) dV.$$

A térfogati dipóluselozlás potenciáljának

$$\phi = \frac{1}{\epsilon_0 4\pi} \int_V (\vec{P}, \text{grad} \frac{1}{r}) dV$$

képletével összehasonlítva, látható, hogy ϕ_d az

$$\frac{1}{\epsilon_0} \vec{P} = (\epsilon_r - 1) \vec{E}$$

sűrűségű térfogati dipóluselozlás potenciáljával egyezik meg. Eszerint elektromos tér jelenlétekor a szigetelő úgy tekinthető, hogy abban elemi dipólusok vannak. A dipólusmomentum térfogati sűrűsége arányos az elektromos tér-

erősséggel:

$$\vec{P} = \kappa \epsilon_0 \vec{E},$$

ahol $\kappa = (\epsilon_r - 1)$.

$\kappa \doteq$ elektromos szuszceptibilitás. A dipólusmomentum sűrűségét más néven polarizáció vektornak is nevezzük.

A térerősséggel arányos dipólmomentumsűrűség lényegében kétféleképpen állhat elő:

1. A szigetelőt alkotó molekuláknak már eleve van dipólusmomentuma. A töltéseloszlás olyan, hogy a + és - töltések súlypontja nem esik egybe. Elektromos tér nélkül a molekulák dipólusai teljesen rendezetlen eloszlásban vannak. Ezért

a szigetelő eredő dipólusmomentuma zérus. Elektromos tér hatására a dipólusok rendeződnek, s igyekeznek beállni a tér irányába. Ez a folyamat függ a hőmérséklettől. A molekulák állandó hőmozgása a rendeződés ellen hat.

2. $\vec{E}$ - nélkül a molekuláknak vagy atomoknak nincs elektromos dipólus momentuma. Az $\vec{E}$ a molekulán vagy atomon belüli töltéseloszlást megváltoztatja. A kétféle töltés szétválasztása csak a molekulán vagy atomon belül történik meg, elentétben a vezetőkkel, ahol töltés vándorlás van. Az $\vec{E}$ kis molekuláris dipólusokat hoz létre. Ez az effektus független a hőmérséklettől. A jelenséget dielektromos polarizációnak nevezzük. Látszik a $\vec{P} = \kappa\epsilon_0\vec{E}$ képletből, hogy a szigetelő polározottsága megszűnik, ha az $\vec{E}$ teret kikapcsoljuk.

$$\phi = \phi_0 + d_d = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \int \frac{\rho}{r} dV + \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \int \frac{\eta}{r} dF + \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \int_V (\vec{P}, \text{grad} \frac{1}{r}) dV.$$

A szigetelők térmódosító hatása úgy magyarázható, hogy az $\vec{E}$ elektromos tér a dielektrikum polarizációja révén a szigetelőben polarizációs töltéseket hoz létre, amelyek tere hozzáadódik az eredeti térhez:

$$\rho_p = -\operatorname{div} \vec{\mathbf{P}},$$

$$\eta_p = P_n,$$

$$\rho + \rho_p = \rho - \operatorname{div} \vec{\mathbf{P}} = \rho - \kappa \epsilon_0 \operatorname{div} \vec{\mathbf{E}} = \rho - \kappa \frac{\rho}{\epsilon_r} = \frac{\rho}{\epsilon_r} (\epsilon_r - \kappa) = \frac{\rho}{\epsilon_r},$$

$$\eta + \eta_p = \eta - \kappa \frac{\eta}{\epsilon_r} = \frac{\eta}{\epsilon_r} (\epsilon_r - \kappa) = \frac{\eta}{\epsilon_r}.$$